

KIRJALLINEN KYSYMYS 560/2013 vp

Ikääntyneiden kaltoinkohtelun torjuminen

Eduskunnan puhemiehelle

WEAAD — Word Elder Abuse Awareness Day eli Ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivallan vastaista kampanjapäivää vietetään vuosittain 15.6. Kampanjan aikana eri puolilla maailmaa järjestetään tapahtumia, joiden tarkoituksena on nostaa huomion keskipisteeksi ikääntyviin kohdistuva kaltoinkohtelu sekä väkivalta ja toimenpiteet niiden ehkäisemiseksi. Tänä vuonna Kätkeyt äänet -kampanjapäivän päätapahtuma on Suomessa Oulussa.

Ikääntyneiden kohtaama kaltoinkohtelu ja väkivalta ovat asioita, joiden esiin nostaminen voi olla vaikeaa. Kaltoinkohtelun tai väkivallan uhriksi joutunut henkilö ei välttämättä itse kykene, ymmärrä tai uskalla nostaa esiin kokemiaan asioita. Iäkkään joutuminen kaltoinkohtelun uhriksi johtuu uhrista riippumattomista syistä, eikä sitä pitäisi sallia missään muodossa yhteiskunnassamme.

Kaltoinkohtelun uhriksi saattaa joutua niin kotona kuin myös laitoksessa asuva vanhus.

Kaltoinkohtelulla tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä tai kemiallista kaltoinkohtelua. Fyysinen kaltoinkohtelu voi olla esimerkiksi fyysisen kivun tai vamman tuottamista, fyysistä pakottamista tai havaittua aikomusta aiheuttaa fyysistä kipua tai vauriota toiselle ihmiselle. Iäkkäisiin kohdistuva fyysinen kaltoinkohtelu ilmenee usein kovakouraisena kohteluna, esimerkiksi työnimisenä, käsistä kiskomisena tai puristamisena. Psyykinen kaltoinkohtelu on esimerkiksi tuskan, hädän tai ahdistuksen aiheuttamista tai havaittua aikomusta tuottaa henkistä kipua toiselle ihmiselle uhkaamalla tai loukkaamalla. Käytän-

nössä tämä ilmenee esimerkiksi moittimisena, huutamisena, karkeana kielenkäyttönä, loukkamisena, halventamisena tai nöyryyttämisenä. Kemiallinen kaltoinkohtelu tarkoittaa lääkkeen käyttöä ilman lääketieteellisiä hoitoperusteita. Tällöin lääkkeen määrääminen ei perustu asianmukaisesti todetun sairauden lääketieteelliseen hoitoon, vaan sen tarkoituksena on yleensä ainoastaan hillitä potilaan käyttäytymistä ja liikkumista tai helpottaa henkilökunnan työtä. Toimintakulttuuriin sisältyvistä perustavista ongelmista puolestaan on kyse esimerkiksi silloin, kun yksilön perusoikeuksia rajoitetaan ja loukataan vaikiintuneita hoitokäytäntöjä suoritettaessa.

Vanhuksen kaltoinkohteluun tulisi puuttua määrätietoisesti. Heinäkuussa 2013 voimaan tulevaan lakiin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista on kuitenkin kirjattu vain viranomaisen ilmoitusvelvollisuus iäkkään henkilön palvelun tarpeesta. Hoitolaitoksessa työskentelevän velvollisuudesta ilmoittaa työssään havaitsemastaan kaltoinkohtelusta ei laissa ole säädetty. Tätä voimme pitää epäkohtana, sillä hoitohenkilökuntaan kuuluva henkilö on usein se ensimmäinen, joka havaitsee ympärillään epäasiallisuutta.

Rikoslaki on luonnollisesti myös ikääntyneen turvana. Rikoslaisissa määritellään kaltoinkohtelun muodot ja niihin liittyvä rangaistusasteikko. Harva ikääntynyt, hänen omaisensa tai läheisensä kuitenkaan hakee oikeutta kaltoinkohtelun uhriksi rikoslain turvin. Kaltoinkohtellut tai väkivallan kohteiksi joutuneet vanhukset ovatkin hil-

KK 560/2013 vp — Arja Juvonen /ps

jainen ryhmä, jonka äänen vaimentaa tietämättömyys, epävarmuus, pelko tai nöyryys.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mitä hallitus aikoo tehdä ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun torjumiseksi ja

kuinka se aikoo helpottaa kaltoinkohtelu- ja väkivaltatapausten esiin nostamista ja turvata uhrien oikeuksien toteutumisen?

Helsingissä 14 päivänä kesäkuuta 2013

Arja Juvonen /ps

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Arja Juvosen /ps näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 560/2013 vp:

Mitä hallitus aikoo tehdä ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun torjumiseksi ja

kuinka se aikoo helpottaa kaltoinkohtelu- ja väkivaltatapausten esiin nostamista ja turvata uhrien oikeuksien toteutumisen?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Iäkkäiden ihmisten kaltoinkohtelua ja heihin kohdistuvaa väkivaltaa ei pidä hyväksyä missään olosuhteissa. Totesin äskettäin vastauksessani kirjalliseen kysymykseen KK 537/2013 vp, että niin kutsuttu vanhuspalvelulaki (laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaalipalveluista 980/2012) voi osaltaan edistää iäkkääseen henkilöön kohdistuvan väkivallan tai sen uhan tunnistamista ja avunsaantia sen johdosta. Vastauksessani viittasin lain 12 §:ään, joka koskee hyvinvointia edistäviä palveluja sekä 25 §:ään, jossa säädetään ilmoittamisesta iäkkään henkilön palveluntarpeesta.

Nyt vastattavana olevan kysymyksen perusteista on pääteltävissä, että kysymys kohdistuu erityisesti sellaiseen kaltoinkohteluun, johon iäkkästä ihmistä hoitava henkilöstö mahdollisesti syyllistyy. Kysymyksen perusteluissa pidetään epäkohtana, että vanhuspalvelulaissa ei säädetä hoitolaitoksessa työskentelevän velvollisuudesta ilmoittaa työssä havaitsemastaan kaltoinkohtelusta. Keväällä 2011 julkaistuun niin kutsuttuun

ikälakiluonnokseen sisältyi mainitunlaista ilmoitusvelvollisuutta koskevat säännökset. Henkilökunnalla olisi ollut velvollisuus ilmoittaa viime kädessä aluehallintovirastolle iäkkään henkilön hoidossa havaitsemastaan epäkohdasta tai sen uhasta. Ehdotettu sääntely jakoi lausunnon antajien mielipiteitä ja sai osakseen kritiikkiä. Tämän vuoksi säännöksiä ei sisällytetty lopulliseen lakiehdotukseen. Sen sijaan sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän (STM 2012:12) laatimaan lakiluonnokseen sisältyvät säännökset henkilökunnan ilmoitusvelvollisuudesta. Vanhuspalvelulakia valmisteltaessa arvioitiin, että tällaiset säännökset soveltuvatkin paremmin yleislainsäädäntöön, koska silloin niiden vaikutus ulottuisi myös muihin asiakasryhmiin kuin iäkkäisiin asiakkaisiin. Asiaa on tarpeen arvioida lakiluonnoksesta saadun lausuntopalautteen perusteella sosiaalihuoltolain jatkovalmistelun yhteydessä.

Henkilökunnan ilmoitusvelvollisuuden sijaan vanhuspalvelulaki sisältää monia muita keinoja, joilla iäkkäiden asiakkaiden palvelujen laatua vahvistetaan. Laki tähtää siihen, että mahdollisimman pitkälti ehkäistään ennalta tilanteita, jotka voivat johtaa pahimmillaan iäkkään henkilön kaltoinkohteluun. Lähtökohtana ovat palvelujen toteuttamista koskevat periaatesäännökset (13 ja 14 §). Esimerkiksi lain 14 §:n mukaan palvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi. Lain 19 §:n mukaan iäkkäälle henkilölle tarjottavien palvelujen on oltava laadukkaita ja niiden on turvattava hänelle hyvä hoito ja huolenpito. Lain 21 §:n mukaan toimintayksikössä on oltava johtaja, joka vastaa siitä, että asiakastyössä noudatetaan 13, 14 ja 19 §:ssä säädettyjä periaatteita. Lisäksi toimintayksikön johta-

jan on huolehdittava, että toimintayksikössä järjestetään omavalvonta palvelujen laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi (23 §). Omavalvonnan yhteydessä on kerättävä säännöllisesti palautetta niin palvelujen käyttäjiltä, heidän omaisiltaan ja läheisiltään kuin myös toimintayksikön henkilöstöltä.

Uusi laki ilmentää eduskunnan tahtoa siitä, millä tavalla iäkkäiden ihmisten palvelujen tarpeeseen tulee vastata ja miten heitä pitää asiakaina kohdella. Pelkkä laki ei sellaisenaan riitä,

vaan se täytyy saada muuttumaan konkreettiseksi toiminnaksi kunnissa ja palveluja tuottavissa toimintayksiköissä. Lain juurruttamisessa käytäntöön tarvitaan monipuolista ohjausta, tukea, koulutusta ja yhteistyötä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö on panostanut lain toimeenpanon tukemiseen ja velvoittanut myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston ja aluehallintovirastojen osallistumaan siihen vahvasti.

Helsingissä 18 päivänä heinäkuuta 2013

Peruspalveluministeri Susanna Huovinen

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 560/2013 rd undertecknat av riksdagsledamot Arja Juvonen /saf:

Vad ämnar regeringen göra för att förhindra att äldre personer behandlas illa och

på vilket sätt ämnar den förenkla möjligheterna att lyfta fram fall där äldre behandlas illa eller utsätts för våld och säkerställa att offrens rätt förverkligas?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Man får under inga omständigheter godkänna att äldre personer behandlas illa eller utsätts för våld. Jag konstaterade nyligen i det svar som jag anförde på det skriftliga spörsmålet KK 537/2013 vp att den s.k. äldreomsorgslagen (lagen om stödande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre 980/2012) för sin del kan främja identifieringen av våld, eller hot om våld, som en äldre person utsätts för och tillgången till vård på grund av den. I mitt svar hänvisade jag till 12 § i lagen vilken gäller tjänster som främjar välbefinnandet och till 25 § i lagen där det föreskrivs om anmälan om äldre personers servicebehov.

Av motiveringen till det spörsmål som nu ska besvaras kan man sluta sig till att spörsmålet gäller framför allt sådana eventuella fall där äldre personer behandlas illa av vårdpersonal. Av motiveringen till spörsmålet framgår det att spörsmålsställaren betraktar det som en olägenhet att det i äldreomsorgslagen inte föreskrivs om en skyldighet för den som är anställd på en vårdin-

rättning att anmäla om han eller hon lägger märke till att någon behandlas illa i arbetet. I förslaget till äldreomsorgslag vilket offentliggjordes på våren 2011 ingick bestämmelser om den ovan nämnda anmälningsskyldigheten. Enligt förslaget skulle personalen ha varit skyldig att i sista hand anmäla till regionförvaltningsverket om den lägger märke till en olägenhet eller ett hot om en sådan i vården av en äldre person. Den föreslagna bestämmelsen delade åsikterna bland dem som gav utlåtanden och fick kritik och därför togs bestämmelserna inte med i det slutliga lagförslaget. I det lagförslag som arbetsgruppen för en reform av socialvårdslagstiftningen (SHM 2012:12) har tagit fram finns det däremot bestämmelser om personalens anmälningsskyldighet. Vid beredningen av äldreomsorgslagen bedömde man att bestämmelser av detta slag bättre hör hemma i den allmänna lagstiftningen eftersom effekterna av dem då sträcker sig också till andra klientgrupper än enbart äldre klienter. Man bör ta ställning till ärendet på grundval av den utlåtanderespons som fås i samband med den fortsatta beredningen av socialvårdslagen.

I stället för personalens anmälningsskyldighet finns det i äldreomsorgslagen ett flertal övriga metoder med hjälp av vilka kvaliteten på tjänsterna för äldre klienter stärks. Lagens syfte är att i så hög grad som möjligt förebygga situationer som i värsta fall kan leda till att en äldre person behandlas illa. Som utgångspunkt finns bestämmelserna om tillhandahållandet av tjänsterna (13 och 14 §). Som exempel kan nämnas 14 § i lagen enligt vilken äldre personer ska ges tjänster som garanterar vård och omsorg på ett sådant sätt att de kan uppleva att deras liv är tryggt, betydelsefullt och värdigt. Enligt 19 § i lagen ska de tjänster som tillhandahålls en äldre person vara högkvali-

tativa och garantera honom eller henne god vård och omsorg. Enligt 21 § i lagen ska en verksamhetsenhet ha en föreståndare som ansvarar för att principerna i 13, 14 och 19 § iakttas i klientarbetet. Föreståndaren för en verksamhetsenhet ska också se till att det vid verksamhetsenheten ordnas egenkontroll i syfte att säkerställa att servicen är högkvalitativ, säker och tillbörlig (23 §). I samband med egenkontrollen ska synpunkter regelbundet inhämtas från de äldre personer som tillhandahålls service av verksamhetsenheten, från deras anhöriga och närstående och från de anställda vid verksamhetsenheten.

Den nya lagen är ett uttryck för på vilket sätt regeringen vill att de äldre personernas behov av

service ska tillmötesgå och för hur regeringen anser att de äldre ska behandlas när de är klienter. Enbart en lag är som sådan inte tillräcklig utan den bör omsättas till konkret verksamhet i kommunerna och på de verksamhetsenheter som producerar tjänster. För att lagen ska rota sig i praktiken är det nödvändigt att på ett mångsidigt sätt tillhandahålla handledning, stöd, utbildning och samarbete. Social- och hälsovårdsministeriet har satsat på att stödja verkställigheten av lagen och ålagt även Institutet för hälsa och välfärd och Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården att på ett kraftfullt sätt delta i stödjandet.

Helsingfors den 18 juli 2013

Omsorgsminister Susanna Huovinen